

НАТАЛІЯ ЛАПУШКІНА

УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО КРАМАТОРСЬКА

Перші знайдені згадки про літературний гурток у Краматорську належать до 1927 року. Але масштабності і сили цей рух набув у роки, коли розгорнулося будівництво флагмана індустрії - Новокраматорського машинобудівного заводу. Кращі літератори, цілі письменницькі бригади черпали теми в розмасі цього грандіозного будівництва, у трудовому героїзмі перших будівників.

На 30-ті роки ХХ-го століття припадає розквіт літератури в Краматорську.

Це був час корінних соціальних та економічних перетворень, в державі розгорталося будівництво нових фабрик та заводів. Для поїздок на великі будівництва, в колгоспи та радгоспи створювалися письменницькі бригади. У газетах та журналах друкувалися статті, нариси та репортажі з будівництв першої п'ятирічки. А в 1923 р. по ініціативі Порфірія Трейдуба (перший робітничий кореспондент Краматорської) була створена загальнозаводська газета "Краматорська домна", яка пізніше переросла в «Краматорську правду». У ті роки слово Краммашбуд (так називався НКМЗ) набуває магічної сили. Підкоряючись поклику часу, багато хто з відомих сьогодні поетів та прозаїків працював тоді в Краматорську.

У 1932 році до Краматорська приїздить **Вадим Кожевников** - майбутній відомий радянський письменник, Герой Соціалістичної праці, Лауреат Державної премії. Тут він працював арматурником, бетонником. На матеріалі Краммашбуду було написано оповідання "Кипяток", у якому В. Кожевников виявив глибоку повагу до умільців, які без зайвих слів виконували доручену справу так, що можна було пишатися результатами їхньої праці.

З Краммашбудом пов'язане й ім'я **Павла Григоровича Безпощадного**. Тут поет спостерігав, як будувався велетенський машинобудівний завод, і оспівував цю подію у своїх віршах.

У Краматорську жили і працювали **Б. Горбатов, М. Шарaban, С. Борзенко**. Саме тут почав писати вірші **Аркадій Ривлін**.

Аркадій Ривлін працював змінним інженером механічного цеху №1 Краматорського заводу верстатобудування, був провідним технологом з вальцетокарних верстатів, і вірші свої переважно присвячував простим робітникам, інженерам, технікам і взагалі всім краматорцям.

Помітною постаттю в історії літературного життя Краматорська став і **Георгій Олександрович Морягін** (1906-1972). Він народився в Краматорську і до кінця життя не поривав зв'язку з рідним Донбасом. Писати Георгій Олександрович почав у середині 20-х років. Талант письменника повніше виявився в повоєнні роки. Глибока ідейна впевненість, великий життєвий досвід, постійний творчий пошук, наполеглива праця дали письменникові змогу написати видатні твори. Г.О. Морягін писав виключно російською мовою.

У Краматорську, як типовому зросійщеному містечку Донбасу, у якому культура вже кілька десятиліть перебувала у вкрай занедбаному стані, здасться важко відшукати поета чи письменника, який писав би українською. Але так здасться лише на перший погляд. Насправді такі люди були і є, і хоч їх небагато, але це справжні патріоти, свідомі національної гідності й небайдужі до національної культури.

Перші відомості про літераторів, які писали українською мовою, сягають ще початку двадцятого століття.

Так в "Історії міст і сіл УРСР" читаємо: "Робітник ливарного двору доменного цеху **І. С. Журбенко** написав пісню "**Ну-бо, хлопці, повстаньмо**", яка стала своєрідним гімном революційних робітників".

Ось рядки цього вірша:

*Ну-бо, хлопці, повстаньмо,
Годі, годі спати:
Годі катам на поруги
Себе віддавати:
Бо соромно на світ ясний,
На людей дивитися,
На тих людей безпритульних,
Що нема де дітися
Ну-бо, хлопці, повстаньмо
Пора підроспіла:
Беріть, хлопці, хто рушницю,
Хто пістоль, хто вила.
Беріть, баби макогони,
Дівки - мотовила.
Беріть усі, хто що попав -
Ворогів на вила...*

Пісня була вміщена до хрестоматії "Українські народні думи та історичні пісні" і записана зі слів В. Горелова в 1938 році (м. Жданов Сталінської обл.). За твердженням виконавця, цю пісню склав у 1905 році робітник Краматорського металургійного заводу, учасник бойової дружини Іван Семенович Журбенко.

І дійсно, І.С. Журбенко тривалий час мешкав у Краматорську і був убитий за часів першої російської революції царськими катями. Він писав переважно пісні-вірші революційного характеру, які з натхненням співали донбасівці в 1905-1907 рр.

З 1927 року в селищі Краматорівка починає виходити газета "Краматорська Домна", яка друкує вірші молодих робітників - поетів, вірші, „хоч і незграбні, хоч часто, невдалі, але повні екстазу життя і творчої емоції". У селищі функціонує осередок обласного літоб'єднання "Забой". У поетичних рядках її члена, заводського поета **Іванова-Краматорського**, - бадьора свіжість світу,

відкритого для радості, тяжіння до планетних, всесвітніх масштабів - світовідчуття, таке характерне для 20-х років:

*Привіт,
Привіт
Весняним дням, - весні
Моїм огням, димама привіт огнений
Я знаю, все згоряє на вогні,
Перегорить у сьогоднішньому днєві
І, прапор вище піде над горном
Червоний на вогні у ранок золотавий.*

У повоєнні роки в Краматорську деякий час проживав та працював один із класиків української літератури - **Олекса Леонідович Кундзіч** (22.04.1904 - 1964). Як і більшість літераторів того часу, теми для своїх творів він черпав у розмасі грандіозного будівництва НКМЗ, трудовому героїзмі перших будівників. Усі його твори були зібрані до книги "Заводський зошит", яка побачила світ у 1948 році.

Багато краматорських літераторів писали паралельно російською і українською мовами. Українські вірші на сторінках місцевих газет з'являлися нечасто, хоч уже їх наявність свідчить про те, що не можна заглушити в народі його духовне єднання з минулим, не можна відірвати і змусити забути рідну мову. Тому і звучала вона в рядках **П. Анатольєва, В. Бояновського, А. Криворотька** та інших. Серед україномовних поетів, які приєдналися до літературного процесу 90-х років, особливо хочеться виділити **В. Крижанівського** та **В. Новоринського** (членів першого українського літоб'єднання в місті). Вони друкувалися не тільки в періодичних виданнях Краматорська та області, добірки їхніх віршів увійшли до першої в Краматорську української колективної збірки "**Донецькі полини**", яка вийшла в 1994 році.

В. Новоринський є також співавтором поетичної збірки "**З облоги ночі**", що побачила світ у видавництві "Український письменник" у 1993 році в Києві.

Автори цього збірника - поети трагічної долі, політв'язні всіх ешелонів - єжовських, беріївських, брежнєвських... Твори, що складають це видання, писані в неволі - по тюрмах, концтаборах, засланнях. Більшість своїх поезій автори винесли звідти, зберігши у своїй пам'яті, хоч майже кожен з них, ризикуючи життям, випробував якийсь свій спосіб урятувати записане на папері чи тканині. Цих авторів різних десятиліть об'єднує одне - боротьба з тоталітаризмом, боротьба за волю людини.

Василя Новоринського було заарештовано органами МГБ за зв'язки з ОУН - УПА, коли він навчався у 10-му класі, і засуджено на 25 років концтаборів і 5 років позбавлення прав. На такий термін була засуджена і його родина.

У 1956 році поет був звільнений під час політичної амністії, але роки ув'язнення міцно вкарбувалися в його пам'ять і, безперечно, не могли не позначитися на його творчості.

*Чуття у серці
хай горять,
Хай пламеніє
біль душі!
Хай в муках
юність
І літа промчатъ
За рідну
серцю
Україну!*

(Тернопіль. В'язниця НКВС. Січень 1953).

У Краматорську Василь Новоринський мешкає з 1964 року. Закінчивши в 1966 році Краматорський індустріальний інститут за фахом інженер-електромеханік, він працює начальником дільниці зв'язку на Краматорському заводі "Енергомашспецсталь". Є активним діячем національно-демократичного руху Донеччини. І весь цей час Василь Новоринський продовжував писати вірші, присвячуючи їх Україні і її славному народові, вболіваючи за щасливе майбутнє.

*Повстанча, вільна Україна!
З глибини віків йдем, від Мазепи.
Тепер, я знаю, ти не згинеш,
Бо всі сини твої - поети.
Єднайсь в добрі, моя родино,
Знаменний час, небес прикмета.
Вітай нас, рідна Україно,
Своїх дітей, своїх поетів!*

Але ті страшні роки, які поет провів у концтаборі, не забулися, такі рани не затягуються. Тому і в 1990 році лунає з уст В. Новоринського той самий осуд, що і 40 років тому.

*Освенцім, Талергоф, ГУЛАГи -
Катів криваві амулети.
Та здатний вибороть Державу
Лиш той народ, що є поетом.*

("Україні", 1990 рік)

Нещодавно пішов з життя краматорський україномовний поет **Володимир Крижанівський**. Доля судила йому багато чого пережити. Спочатку розстріл

батька органами НКВС, ув'язнення матері, потім політув'язнення в сталінських концтаборах ГУЛАГу самого поета. Але це не зламало цю зовнішню худорляву та невисоку на зріст людину. Усе життя він боровся за національну ідею, відстоював українське слово і виступав проти партократизму, зросійщення та німого прислужництва.

У роки війни був членом харківської "Просвіти", пізніше брав активну участь у дослідженні українського національного підпілля Донеччини, був членом Конгресу Українських Націоналістів. "Кожний день я встаю, як на битву", - писав в одному з віршів сам поет.

Писати Володимир Крижанівський почав ще в концтаборах. Але вірші не записував, а намагався зберегти в пам'яті. Його поезія суто націоналістична. Своєю творчістю поет прагнув прислужитися справі національного відродження, розбудові незалежної Української держави.

*Ти, звичайно, "велике цабе",
Але раджу тобі я, як сину,
Не люби ти так палко себе,
А люби нашу неньку Вкраїну!*

Його гостре перо було безжальним до ворогів українського народу, і правда немилосердно різала їм очі.

*Комуністи, вперед - у щасливе майбутнє,
Де на кожного раба було по три трутні,
Щоб ніхто не розкрив, критикуючи, рот,
Пильнували за кожним стукач і сексот.
Дарували під оплески вам орхідеї...
Нині треба судить за злочинні ідеї.
Бо, нарешті, народам урвався терпець,
Тут історії партії крапка... кінець!*

Вимогливий до інших В. Крижанівський завжди дбав про особисте самовдосконалення, його слова ніколи не були пустим звуком, і сам він не сидів склавши руки. Присвятивши все життя боротьбі за щастя рідної України, він бажав лише одного:

*Чи дочекаюсь я години,
Коли побачу наяву
Державність вільної Вкраїни
Не паперову, а живу.*

("Ювілейне")

Хочеться сказати ще про одного поета - **Анатолія Мироненка**. Родом з Київщини, він біля трьох десятиліть тому приїхав до Краматорська, тривалий час жив і працював тут, став одним з провідних членів літературного об'єд-

нання ім. М. Рибалки. Його вірші й проза регулярно друкувалися, друкуються і сьогодні в періодичній пресі. І хоч зараз А. Мироненко живе у Святогірську, але зв'язків з Краматорськом не пориває, за його словами, він "серцем прикипів до Краматорська і його літературного об'єднання".

Творчий шлях А. Мироненка був досить складним: його вірші, емкісні та відточені, енергетично насичені, не сподобалися владі, яка притримала його перші поетичні збірки. Так, збірку „Колір щастя” було знято вже в типографії. Але через багато років побачила світ книжечка „Росава”, яка в 1993 році відмічена обласною літературною премією ім. В. Сосюри. Справжнім досягненням А. Мироненка був також вірш „Плакуча верба”, який став піснею (7 композиторів написали до нього музику). Знамениту „Плакучу вербу” було надруковано у всесвітньому українському журналі „Нові дні”, в Торонто, Онтаріо, Канаді..., пісня на слова цього вірша виконувалася і тиражувалася в Росії, Австралії. Ось цей вірш:

Плакуча верба

*Я плакучу вербу посаджу біля хати
І поїду в далекі-далекі краї.
І мене з далини виглядатиме мати,
Об тривоги ламаючи руки свої.
Тільки що я зроблю, як розлуки дорожні,
Не коротшають нині? !Матусю, прости!...
І летітимуть мимо, неначе порожні,
Пасажирські гучні поїзди, поїзди.
Певно, мій коли-небудь зупиниться потяг.
І збіжу я в долину з крутого горба!...
Тільки стріне мене у скрипучих воротах
Замість рідної неньки плакуча верба.*

Але перелік україномовних літераторів, які писали і пишуть на теренах Краматорська, був би неповним, якби ми не згадали ще чотири прізвища: О. Максименка, З. Дударчик, З. Гринах-Чабан та А. Тарана.